

Fra Hids Herreds Fortid.

Af RASMUS MORTENSEN.

„Da Fjenden blev Landet mægtig . . .“

I Danmarks Historie er Tidsrummet 1625—1660 præget af store Ulykker, der fik skæbnesvanger Betydning. Kristian IV.s Indtræden blandt Trediveaarskrigens kæmpende Parter og Kongens senere Forsøg som Mægler fik det Udfald, at Krigstilstand 1625—29 og 1643—45 førtes ind paa dansk Grund, idet Jylland hjemsøgte af fjendtlige Hæres Vold, Rov og Brand, først af de kejserlige under Wallenstein, derefter af Svenskerne under Torstenson. Og endelig, forinden Genrejsning endnu havde været mulig, kom saa Krigen med Sverige under Karl Gustav 1657—60; den jyske Halvø blev atter nedtrampet af plyndrende Krigsfolk, igen henlaa Landet i fuldkommen Nød.

Medens man nok er i Stand til at dømme om disse forskellige Kriges Følger som Helhed, foreligger der kun ret faa Vidnesbyrd til Stadfæstelse af Begivenhedernes Omfang og Forløb i det enkelte. Derfor vil hver samtidig, stedlig Oplysning foruden den lokale Interesse, som maa knytte sig til den, tillige have nogen almindelig historisk Betydning, saaledes formentlig ogsaa følgende Bidrag.

Efter Torstensons Indfald blev der i Henhold til kgl. Missiver 1645, 7. og 8. Oktober, foretaget en Besigtigelse paa Lenene i Skaane, Bleking og Jylland angaaende Bøndernes og Skovenes Tilstand. Denne Vur-

dering giver en Forestilling om, hvad Skade der er sket. For Hids Herreds Vedkommende stiller Forholdet sig saaledes:¹⁾

Hedtz herrett.

Dene forskre[ff]ne Hedtz herrett befindis meget jlde ruineret och forarmet, haffuer iche alleneste en ringe thing seed saaid och jligesaa igien jndhøsted, mensz mesten fra tagen ald deris formouge, baade femon, heste och hopper, saauel huis andet de haffuer hafft. Ehr och sammestedtz det behollende fee aff lungsoet bort døed, nenblich vdi Mausszing och Keijelstrup en pardt jndted och somme lidet igien haffuer behollendis, aff desz aarsager en gandsche ringe landgilde i aar kandt wdgifflue, mueligt dendt thredie partt, dog befindis desze epterschre[ff]ne, som huercken haff[ue]r at bide eller brende, slet forarmet, somme øde och affbrendt.

Balle bye.

Therkild Pederszen	} 1 g[aar]d forarmet.
Rasmus Nielszen	
Peder Lauridtzzen	} 1 g[aa]rd forarmet,
Jens Nielszen	
Jens Schouff 1 gd.	} forarmet.
Oluff Persen 1/2 gd.	
Niels Jepsen 1 gd.	
Oluf Nielszen 1/2 gd.	

Østerborringh.

Peder Windler 1/2 gd.	affbrendt.
Rasmus Pouelsen 1/2 gd.	} forarmet.
Hans Rasmusen 1/2 gd.	

Hunding dall.

Steffen Ollesen	1 gard forarmet.
---------------------------	------------------

Funder sougen.

Mete Persdater 1 gd.	} desze er slet forarmet.
W. Jens Pedersen 1/2 gd.	
Maren Schouffs 1/2 gd.	
Ubbe Sørensen 1/2 gd.	
Anne Jørgens 1/2 gd.	
G. Niels Lagaard 1/2 gd.	
Christen Mortensen 1/2 gd.	

¹⁾ Rigsarkivet.

Kragelund.

Christen Rasmusen 1/2 gd.	} forarmet.
Lasz Suendtsen 1/2 gd.	
Ch. Christensen 1/2 gd.	} forarmet.
Lauridtz Nielsen 1/2 gd.	

Thoellund.

Thomis Jacobszen	1/2 gaard forarmet.
------------------	-------	---------------------

Engisvangh.

Rasmus Miltersen 1/2 gd.	} affbrendt.
Solfren Mortensen 1/2 gd.	

Klode.

Niels Jensen 1/2 gd.	} affbrendt.
--------------	---------------	--------------

Sindingh.

Jens Pederszen	1 gaard forarmet.
----------------	-------	-------------------

Mauszingh.

Peder Rasmusen 1/2 gd.	} desze 5 1/2 gaarde slet forarmedt.
Knud Anderszen 1/2 gd.	
Jens Anderszen 1/2 gd.	
Jens Andersen schreder	.. 1/2 gd.	
Peder Knudsen 1 gd.	
Lasz Samerszen 1 gd.	
Ch. Rasch 1 gd.	
Christen Anderszen 1/2 gd.	

Seyllingh.

Maren Thøgersd 1/2 gd.	} forarmet.
Niels Sørensen 1/2 gd.	
Niels Jensen 1/2 gd.	

Lemmingh.

Jens Nielszen 1/2 gd.	} forarmet.
Thomis Michelszen 1/2 gd.	
Jacob Madtzen 1/2 gd.	
Salmand Poelszen 1 gd.	

Asmildgaarde.

Niels Olsen 1/2 gd.	} forarmet.
Peder Gregersen 1/2 gd.	

Graff Balle.

Anders Søffrenszen 1/2 gd.	} forarmet.
Niels Rasmusen 1/2 gd.	

Giøduad.

Christen Perszen.....	$\frac{1}{2}$ gd.	} forarmedt.
Søllren Jepsen	$\frac{1}{2}$ gd.	
Jørgen Palleszen.....	$\frac{1}{1}$ gd.	
Lasz Snedicher	1 boell.	

Att saaledes med forskre[ff]ne Hedtz herret vdi denne be-
drøfflig jndfald ehr gangen och nu saaledes beschaffet bekien-
der ieg Christen Jenszen ridefougett thill Silcheborig, saa och
Hans Pedersen i Holmb herridtz fouget, met Peder Pouels[en]
i Leming deel fougett med voris hender wnderschrelluidt.

Actum Silcheborig dend 4. Decemder anno 1645.

Christen Jessøn.	Vdi herridtz fogdens	Peder Paffuellsz.
e. h.	fraverelsz bekiender	egen handt.
	jeg	
	Lauridz Jensen,	
	egen haand.	

Medens Sognene saaledes undersøges hvert for sig
med Hensyn til Beboerne, gennemgaar en anden
Kommission samme Aar de forskellige Skove i Her-
redet og finder denne Ødelæggelse:¹⁾

Hitz herritt.

Findisz vdi Balle schouff och i Schier kier egger staffuen
247, bøgger staffuen 255. I Kierszgaard schouff, Christen Peszens
part, ege staffuen 6, bøger staffuen 18, Christen Jensens part,
egger støffuen 7, bøgger støffuen 20; Huiding dals schouff i
Thomisz Christenszens part, egger støffuen 12, bøgger støffuen
28, Christen Christenszens partt, egger støffuen 9, bøgger
støffuen 40, i Rasmus Nielszens och Staffnn Oluffszens partt
egger støffuen 80, bøgger støffuen 26; Funder schouff egger
støffuen 353, bøgger støffuen 130; Seijelschouff egger staffn
25, bøgger staffn 10; Abildschouff och Schierschouff egge
staffuen 43; Eijling schouff, Huons och Bield schouff egge staffn
96; Stienholtschouff egge staffuen 103; Rollis Hallund egge
staffuen 2; Kragelund schouff eggstaffn 6; Øster Borringschouff
eggstaffn 434, bøggstaffn 119; Wester Borringschouff egge
staffuen 123, bøggstaffuen 144; Sindingschouff eggstaffn 3;
Thandskouff schouff eggstaffuen 134, bøggstaffuen 95; Sierup-

¹⁾ Rigsarkivet.

schouff egge staffuen 61, bøgge staffuen 4; Holms schouff egge staffn 26, bøgge staffuen 70; Leming schouff egge staffn 154, bøgge staffun 106; Allingclosterschouff eggestaffn 180, bøgge staffuen 215; Borup och Grauffballe schouff eggestaffuen 98, bøggestaffuen 189; Suostrup, Nebell och Dalszgaard schouff egge staffuen 90; bøgge staffn 157; Niszet schouff kong. M: anpart eggestaffn 13, bøggestaffn 15; Giødwadschouff eggestaffuen 231, bøggestaffn 170; Øster Kielstrup schouff eggestaffn 30, smaa bøggestaffn 12; Wester Kieldstrup schouff, Andersz Laszens partt eggestaffue 77, bøggestaffn 28, Erick Iffuerszens part egge staffn 26, bøggestaffuen 7; Seijlling schouff Kongl. Maitz: och bondens i fellig eggestaffn 11, bøggestaffn 7.

Belangende wildbanen i for[schreff]ne herrit, da er der vdi seet aff diur store och smaa 80 støcker, de store schouffue i bemelte herrit er temmelig wed magt, effter dene tidtz tilstand, smaa schoffue och lunde noget forhuggen.

I Slutningen af sil Arbejde meddeler Vurderingskommissionen en kort Oversigt vedrørende Bønderne, hvilken nøje slutter sig til omstaaende:

Bøndernis leilighed i . . . Silcheborrig lehn wi och med flid haffuer vdforschet och befindisz . . . som effter følger,

Hedtz herritt.

Dette herret befindisz meget jldt at were ruineret och forarmet, saa de mueligt iche formaar [at vdgiffue højere end dend 3 part aff derisz sædwaanlige landgilde, efftersom de iche haffuer saaedt och i neruerende aar indhøest, vden en ringe deell, der til med er paa samme steder, huisz ringe fæ fienden haffde effterlat, for mange vdaff lunge soet bort døed, vdi for[schreff]ne herret er 10 heelle 33 halffue gaarde och et boeell gandsche forarmidt, 4 halffue gaarde affbrendt.

Disse Oplysninger om Hids Herreds Skove er af særlig Interesse. De viser, at der endnu 1645 var store Skovstrækninger tilbage paa Egne, som siden i ret udpræget Grad blev faltige i Henseende til Skov. Naar Besigtigelsen trods den betydelige Ned-sabling, der her er Tale om, kan fastslaa, at Skoven er temmelig ved Magt «effter dene tidtz tilstand»,

saa har der været meget at tage af. Regner man Op-givelserne sammen for Balle Sogn, faas alene herfra 1021 fældede Ege- og 685 Bøgetræer. Og man kan af den Omstændighed, at Smaastubbe udtrykkelig nævnes som Undtagelse skønne, at det netop er gaaet ud over de bedste og største Træer. Kommissionens nogenlunde beroligende Udtalelse, at de store Skove »er temmelig ved Magt«, hvorimod Herredets smaa Skove og Lunde er »noget forhugget«, tyder dog paa, at det afgørende Knæk endnu ikke var indtraadt. Men Svenskekrigen en halv Snes Aar senere stod jo ogsaa tilbage. Da fortsattes, hvad her blev begyndt, da sønderbrødes den sluttede, midtjydske oprindelige Løvskov til Stumper og Stykker. Vi mangler desværre førstehaands Kendskab til Svenskekrigens Fremfærd m. H. t. Skovene. En Besigtigelse, som efter Torstenson foreligger ikke. Men der er ingen som helst Grund til at anse Skaden ringere under Karl Gustav, tværtimod. Alt taler for, at 1657—60 ogsaa her faldt langt tungere end 1643—45.

Forøvrigt var den Fare, der truede Skovene i Hids Herred ved den forcerede Hugst af Fjendehaand, meget alvorligere paa dette Tidspunkt, end man rent umiddelbart skulde synes. Sagen er den, at Lyngen, al Skovvæksts argeste, altid lurende Uven, var i Færd med at nærme sig. Fra den store Nabo Alhede derude i Vest laa Lyngen parat til at rulle en Flig af sit brune Tæppe ind mod Øst gennem hver Aabning i Landskabet, som Menneskene, Vestenvinden og Sandflugten maatte frembringe. Den Skanse, der længe havde holdt Hedens Væsen tilbage, Skovlinjen paa Bakkedraget langs Herredets Vestkant, var falden nu. Et enkelt Eksempel er typisk for Helheden. I Besigtigelsen af 1645, hvor, som det ses, hver Skov omhyggelig

kaldes ved Navn, omtales en hel Række Skove i Balle Sogn, men ikke den vestligste, nemlig Overgaards. Og dog laa her fra gammel Tid en solid Skovstrækning. Det ses af flere Ting; bl. a. var før et Par Menneskealdre siden en Del omvæltede Træstubbe synlige i Lyngen Syd for Overgaard ind mod Funder Nørhede. Ældre, stedkendte Folk fortæller, at der fandtes talrige Huller og Fordybninger i Jorden, og ud for disse i Øst laa tilsvarende Tuer med Rester af Stubbe og Trærødder. Altsaa er Skoven, da den blev tilstrækkelig aaben, falden for Vinden. Og dette maa være sket forinden 1645, siden man ikke hører Stedet omtalt i Fortegnelsen; thi Skoven kan ikke være forbigaaet af de fremmede, naar de, saaledes som anført, gæstede de tilstødende Skove i Øster- og Vester-Bording.

En medvirkende Aarsag til Skovenes Ruin i Herredets Vestsogne var den Jærnuudvinding af Myremalm, som der almindelig fandt Sted langt op gennem Middelalderen. Et ydre Minde om denne særegne Produktion, der her i disse Lokalteter fik en mere end sædvanlig Udvikling, har man i de Slaggedynger, som den Dag i Dag ses mellem Lyngbakkerne Syd for Kragelund By. 1 Silkeborg Lens Jordebog¹⁾ fra 1586 ses, at adskillige Bønder blandt andre Naturalier i aarlig Ydelse til Slottet svarer flere eller færre Kloder Jærn. For Balle Sogn blev det ialt 21 Kloder, Funder 33 Kloder — deraf en enkelt Mand 12 Kl. — Sinding 2 Kloder, Kragelund ligeledes 2 Kloder, Mausing 18 Kloder, Serup 11 Kloder, Lemming 6 Kloder, Nisset 6 Kloder, Sejling 14 Kloder, Gjødvad (Øster Kejlstrup) 2 Kloder og Svostrup 3 Kloder. I længere Tid vedblev Bøndernes Afgiftslistes at lyde paa Jærnkloder,

¹⁾ Rigsarkivet.

men kort efter Aar 1600 er Ydelsen in natura vistnok bleven afløst i Penge, »efterdi der nu intet Jærn gjøres her mere«¹⁾. Men i Jordebogen for 1660—61²⁾ er der dog fremdeles 2 Kloder Jærn paa Bonden i Overgaard, »thou« Trediedele Kloder til Øster Bording, og 1½ Klode tilkommer det de to Bønder i Vester Bording at udrede. Maaske de har haft et Bestparti liggende!

Det er en Selvfølge, at denne Jærnudsmeltning, hvortil anvendtes Træ, har læret slemt paa Skovene (i ovenfor omhandlede Overgaard Skovtomt findes endnu talrige Rester af Trækuldynger). Det ene med det andet i Førelse bevirkede den store Tilbagegang, som ikke standsede, før hvert Træ var forsvundet fra mange af de Steder, Kommissionsbesigtigelsen 1645 dvæler ved. Ganske ejendommeligt, at der, hvor i Nutiden ikke findes saa megen Grenskabt, en Fugl kan hvile sig paa, fik fordums Flokke af Svin rigelig Næring i Bog og Agern. Af Oldenregnskabet under Silkeborg Len 1641—42³⁾ fremgaar, at der saaledes i Skærkær Skov gik 18 Svin, i Kongens Part af Øster Bording Skov 58 Svin — hvor mange Svin, Bøndernes Del af denne Skov kunde føde, er der ingen Oplysning om — Vester Bording Skov havde 36 Svin, i Vester Kejlstrup Skov levede 80 Svin paa Olden, i Balle Skov 108 Svin og Hvinningdal og Kærsgaard ialt 150 Svin.

Vender vi os nu fra Skoven for at undersøge Bøndernes Stilling, da falder det straks i Øjnene, hvorledes Sværdet har bidt i Flæng; nogle Sogne er ramt langt haardere end andre, og enkelte maa være slupne

¹⁾ Jfr. C. Nyrop: Dansk Jærn (Hist. Tidsskr. 1877).

²⁾ Rigsarkivet.

³⁾ Rigsarkivet.

saa nogenlunde let udenom det strenge Besøg, siden de ikke nævnes i Vurderingskommissionens Fortegnelse. Denne viser, at Balle Sogn har lidt mest, 12 Beboere er her forarmede, en enkelt Ejendom afbrændt. Dernæst følger Mausing med 8 og Funder med 7 forarmede Bondehjem. Det ligger nær at spørge, hvilken Indflydelse saadan Katastrofe har haft paa disse Folks fremtidige Kaar.

Sammenligner man de forskellige Jordebøger for Silkeborg Len før og efter Krigen, viser der sig, hvad man kunde vente, en voksende Nedgang i Selvejerbøndernes Tal med tilsvarende Stigning af Fæstebøndernes. Balle Sogn f. Eks. er 1586 opført med 13 Fæstere, 1660—61 indeholder Jordebogen 23 Navne — 18 Gaarde og 5 Huse — d. v. s. samtlige Byens Beboere. Længst bevarede Bønderne i Øster Bording og Manden i Overgaard deres Stilling. Jordebogen 1660—61 har endnu 2 Selvejere her, nemlig den Rasmus Povlsen og en Søn af Peder Windler, hvis Gaarde vi træffer henholdsvis forarmet og afbrændt i Besigtigelsen af 1645. Man kunde deraf slutte, at Ødelæggelsen særlig er gaaet ud over de jordegne Bønder, fordi disse sagtens i Forvejen har haft størst Velstand at frarøve. Da de imidlertid 1660—61 staar opført som ude af Stand til at svare blot $\frac{1}{3}$ af deres Skat, er de vel ved den Tid sunkne ned til at blive Fæstere. Dette skønnes ogsaa af den Omstændighed, at der ingen Forskel gøres mellem dem og de andre Bønder, da Frederik III Juleaftensdag 1661 overdrog Balle samt større Godssamlinger andre Steder i Omegnen til kgl. Vinskænk i Glückstadt Christian Fischer¹⁾ som Dækning for laante Pengemidler under Krigen. Fra

¹⁾ Kronens Skøder.

nu af rejser sig Vester Kejlstrups og Allinggaards Magt. Men at Egnens Bønder fra at være Kronens Fæstere saaledes bliver underlagt Herrerne til nævnte Gaarde, maa — rent bortset fra vedkommende Ejeres personlige Egenskaber — almindeligvis være en absolut Førringelse i Vilkaarene. Ogsaa det Resultat tik Krigens Værk.

Paa det sidste er vi allerede kommen ind i Svenskekrigens Tidsomraade. Hvorledes 1657—60 Krigen artede sig i Hids Herred, og hvilke Følger den medførte, ved man som sagt kun grumme lidt om, da Materialet hertil er saa forholdsvis ringe.

Holder vi os igen til Balle Sogn og lader Tilstanden der gælde som Udtryk for, hvorledes det stod til i Herredets andre Sogne, hvad der formentlig vil komme Virkeligheden saa temmelig nær, da har man en paalidelig Vejledning i den flere Gange omtalte Jordebog for 1660—61. Det viser sig, at ikke en eneste af Balle Sogns Bønder paa dette Tidspunkt, lige efter Svenskekrigens Slutning, var i Stand til at udrede fuld Afgift af deres Gaarde. Nogle sættes til Halvparten, mange til Trediedelen, andre maa nøjes med Fjerde- eller Sjettedelen og atter andre eftergives alt. To Gaarde, en i Kærsgaard og en i Hvinningdal, er afbrændte. Forarmet er en Betegnelse, der Gang efter Gang kommer igen. Det er naturligt, at man paa ny mødes med de forarmede Mænd fra 1615, tor saa vidt de ikke er bukkede under i Mellemtiden, og man finder dem jo fremdeles i samme triste Forfatning. Spredtvis træffer det sig, at en Mand, der 1645 var forarmet, nu 1660 noteres som »øde och indtet giffue«. Dermed er Bunden naet.

Det vilde dog ikke være ganske rigtigt, om Svenskerne fik Skyld for al den Elendighed. Visse Ting

tyder paa, at der fandtes dem, som var værre, nemlig Brandenburgerne, sammen med Polakkerne vore Forbundsfæller mod Karl X Gustav.

Disse «Venner» og allierede kom hertil i Efteraaret 1658, spredte sig over Jylland og blev straks en sand Plage for Halvøen. Takkel være den tiltalende Skik, forrige Slægters Præster ofte har lagt for Dagen: i Kirkebøgerne ved Lejlighed at meddele el og andet af Interesse udover de nøgne Navne og Datoer, kan man ved Hjælp af saadanne Kirkebøger følge Polakernes Spor ad Østkysten og Brandenburgernes ad samme Linje, men desuden op gennem Midtjylland). «De indbudne fremmede Gæster optraadte paa saadan Maade, at de i flere Tilfælde endogsaa stillede selve Fjenden i Skygge. Saa afgørende synes det Præg at være, som Polakkerne og Brandenburgerne forstod at sætte paa Krigens senere Afsnit, at hele Fejden mange Steder i den almindelige Bevidsthed fik Navn efter dem.

Her skal fremdrages et enkelt Forhold, der giver Udtryk for dette, og som supplerer de Oplysninger, Kirkebøgerne har været i Stand til at give om Svenskekrigens Tildragelser i Jylland.

Der er bevaret en Regnskabsbog vedrørende Balle Kirke 1615—86²⁾, hvoraf ses, at nævnte Kirke i Aarene 1657—1661 ingen Indkomster har haft, da Fjenden blev Landet mægtig. Paa Inventarlisten 1651 staar opført som Kirkens fornemste Klenodier «Kalch og disk aff sølff». Disse Ting blev ifølge en senere Vedføjning taget i Forvaring »i Brandenburgernes Tid» af Søren Nielsen, Kirkeværge i Balle. Alligevel gik det galt,

1) Chr. Vill. Ghristensen i Hist. Tidsskr. VI R, 5.

2) Landsarkivet.

hvad man kan forstaa af en Regnskabspost under 1669—70: »Som Kalch og disch blef i brandenborgernes Tid Kirken frarøffuit och Kirchen ingen siden haffuer bekommit, er Kirehen indkiøbt til beste 16 Lod Sølf for . . 12 Dr.«. Sølvet »lindis I beholdning«. Man har vel ikke haft Raad til at gøre mere ud af det; 1681—82 maa man endnu nøjes med »Kalch och disk af Thin«. At Kirken tillige i anden Henseende har lidt Overlast, vidner de følgende Aars Nyanskaffelser og især de store Reparationer om 1663—64: »Giffuet for Kirche Gaards muuren, som var øde, paa mange Steder at reparere 2 Mk.«. De værste Huller paa Taget dækkedes foreløbig 1674—75 med 200 Tagsten, der var i Behold fra tidligere Aar, og med 100 Tagsten, man købte af Mourits Christensen i Viborg. Samme Aar indkøbtes en hel Del Tømmer, 14 Tdr. Kalk foruden 3 Tdr., man havde sikret sig før, samt meget lignende nødvendigt Byggemateriale. Selvê Murene har dog aabenbart været i lige saa stærkt Forfald som Tømmerværket: »Gifvet Jørgen Nielsøn Muurmand udj Lemming for 12 Bindinger at omligge och gandske om lechte, 6 Bindinger paa den nordre Side paa den lille Kirche, 2 Bindinger paa den Nørre Side paa den store Kirche mod dend Øster ende, 1 Binding paa den samme side mod den Vestre Ende, saa och 3 bindinger ved Taarnet paa dend Søndre side och ellers Kierken andensteds at reparere hvor fornøden giøris, och samme 12 bindinger gandske at skielne, gifvet hannem siger jeg, derfor effter nøyeste tingning och fremlagte bevis Penge 8 Rbd. . . . Endelig 1677—78 kom Turen til Kirketaarnet, som synes ganske at være nedstyrtet. Mureren faar her 20 Dl. alene for Arbejdet, og der medgaar 7 Tdr. Kalk, 350 ny Mursten, 400 Tagsten, 10 Tylt Lægter af Eg,

6 Stivere, 3 Hanebjælker, 4 Murremme, 6 Spændtræer og 4 Bjælker, 10 Alen lange, o. s. v. Endog Klokken er itu, saa »Smiden« maa i Gang med at »bebinde« den; hertil faar han 2 Pd. Staal og 2 Tdr. Kul samt 1 Rbd. 2 Sk. i Arbejdsløn. 1682—83 blev Kirkeklokken igen gjort i Stand. Aaret efter og atter følgende Aar foretages yderligere Reperation af Taget.

— — —

Hids Herreds Jord rummer en ikke ringe Del Historie. De talrige Gravhøje og karakteristiske Stednavne fortæller om udviklet Oldtidskultur, og for Middelalderens Livsstrømninger var Beliggenheden saare gunstig. Det kun ikke vurderes for højt, materielt som aandeligt, at man her i Nærheden langs Søerne ved Gudenaas mellemste Løb havde den for hele Landet ganske usædvanlig lætte Klosterbebyggelse. Vigtige Veje som Viborg—Kolding—Urnehoved og Viborg—Skanderborg—Aarhus førte Storfærdselen gennem Herredets Vest- og Østside, ligesom betydende Tværveje samlede sig her, pegende mod 'Gudenaadalen, hvis navnkundige Strøm dannede den herlige, stærkt benyttede Forbindelse med Randers og den vide Verden bagved. Herredets centrale Plads kendetegnes alene derved, at det sad inde med de to Knudepunkter for Vejlinjerne i disse Egne, Overfartsstederne Svostrup og Resenbro. Nævnte ydre Forhold maa tages i Betragtning ogsaa for at forstaa den Nedgang, der kom over Hids Herred med Omegn ved nyere Tid. Klostrene nedlagdes. Færdselen fandt sig andre Baner, efter at Viborg og de andre faste Stæder havde tabt den gamle Betydning. Selv over Gudenaafaldt der temmelig Ro. Og da saa Herredet ved de ovenfor omhandlede Krigsbegivenheder tillige havde mistet den indre Kraft, bredte Stilheden sig gennem lange Aar ogsaa hertil.
